

eum regit, agit, movet; ille verba quæ loquitur, cordi et ori ejus inserit; ille miracula, quibus dicta sua confirmat, per eum operatur et patrat: quare qui eum recipit et in eum credit, Deum Patrem et Spiritum Sanctum recipit, in eumque credit, ac credendo signat et confirmat quod Deus verax est: secus fuit in Joanne Baptista et Prophetis, qui non hæc possidebantur a Spiritu Sancto, quin et multo agere et dicere possent ex proprio spiritu, idcirco falli et fallere, ut falsus est Nathan propheta, Davidi quasi ex ore Dei dicens, ut fabricaret templum, II Reg. VII, 3.

38. PATER DILIGIT FILIUM; ET OMNIA DEDIT IN MANU EJUS. — *g. d.* Sicut Deus Pater diligit Filium sine mensura, sic « omnia » dat « in manu, » id est in arbitrio et potestate ejus sine mensura; « omnia, » scilicet corporalia et spiritalia, omnia quæ in celo et in terra sunt, ac consequenter omnia dona Spiritus Sancti, ut ea ad libitum in fideles suos distribuatur. Rursum, « omnia, » id est omne jus quod S. Trinitas in homines et res creatas habet, hoc dedit Filio, non solum qua Deus, sed et qua homo est, ut possit de iis facere quicquid voluerit. Vide dicta *Math.* XXVII, 18. Audi Euthymium: « Tanquam Deus omnia habebat (omnia siquidem per ipsum facta sunt), hoc tamen etiam dedit ei tanquam homini. Conventienti autem modo dictum est: Diligit et dedit,

sicut inter homines dicitur. Solent namque patres diligere filios, eisque tradere quæ sua sunt. »

36. QUI CREDIT IN FILIUM, HABET VITAM ÆTERNAM. — « Habet, » in spe ac jure, quasi in radicis et semine, sed necdum in re et fructu, aut etiam actu. Habet enim fidem et gratiam, quæ ei jus tribuit ad gloriam; sed gratiam inchoatam in spiritali Dei cognitione et amore, quæ perficietur post mortem in celo. Sic *Joan.* XVII, 3, dicitur: « Hæc est vita æterna (id est, hæc est via et inchoatio vite æternæ), ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. » Est metonymia.

QUI AUTEM INCREDULUS EST FILIO, NON VIDEBIT (non sentiet, non fruetur, non percipiet) VITAM, SED IRA DEI MANET SUPER EUM. — « Manet » æternamque manebit, « ira, » id est Dei vindicta et gehenna, « super eum, » id est semper eum puniet, ait Euthymius, per omnem æternitatem. Audi Cyrillum: « Vitam non videbunt, id est nec quantum ad visum quidem pertinet nudum, ad vitam Sanctorum pervenire poterunt, non attingent illam beatitudinem, non gustabunt illa gaudia, non videbunt veram vitam; suppliciaque enim cruciabuntur, quod omni morte tristius est, in solo sensu dolorum animam in corpore retenturi. »

Hucusque Joannis elogium de Christo ad discipulos, quibus illi sensum ad Christum traducti sunt.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Narrat colloquium Christi cum Samaritana, quo Christus eam docet Deum adorandum esse in spiritu et veritate, sequi esse Messiam. Secundo, vers. 32, Christus Apostolis mirantibus ejus cum muliere colloquium, respondet suum cibum esse facere voluntatem Patris, circa messem et salutem hominum. Unde confluentibus ad se Samaritis prædicans, multos ex eis convertit. Tertio, vers. 46, sanat filium regni.

1. Ut ergo cognovit Jesus quia audierunt Pharisei quod Jesus plures discipulos facit et baptizat, quam Joannes, 2. (quanquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus), 3. reliquit Judæam, et abiit iterum in Galilæam. 4. Oportebat autem eum transire per Samariam. 5. Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar: juxta prædium, quod dedit Jacob Joseph, filio suo. 6. Erat autem ibi fons Jacob. Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta. 7. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus: Da mihi bibere. 8. (Discipuli enim ejus abierant in civitatem ut cibos emerent.) 9. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu Judæus cum sis, bibere a me possis, quæ sum mulier Samaritana? non enim contantur Judæi Samaritanis. 10. Respondit Jesus, et dixit ei: Si scires donum Dei, et quis est, qui dicit tibi: Da mihi bibere: tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam. 11. Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, et puteus altus est: unde ergo habes aquam vivam? 12. Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus? 13. Respondit Jesus, et dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: 14. sed aqua, quam

ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. 15. Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire. 16. Dicit ei Jesus: Vade, voca virum tuum, et veni huc. 17. Respondit mulier, et dixit: Non habeo virum. Dicit ei Jesus: Bene dixisti, quia non habeo virum: 18. quinque enim viros habuisti, et nunc, quem habes, non est tuus vir: hoc vere dixisti. 19. Dicit ei mulier: Domine, video quia Propheta es tu. 20. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, ubi adorare oportet. 21. Dicit ei Jesus: Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitur Patrem. 22. Vos adoratis, quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est. 23. Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales quærit, qui adorent eum, qui ad veritatem est Deus: et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. 24. Spiritus est Deus: et eos qui venit (qui dicitur Christus): cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. 26. Dicit ei Jesus: Ego sum, qui loquor tecum. 27. Et continuo venerunt discipuli ejus; et mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit: Quid quæris, aut quid loqueris eum ea? 28. Reliquit ergo hydriam suam mulier, et abiit in civitatem, et dicit illis hominibus: 29. Venite, et videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci: numquid ipse est Christus? 30. Exierunt ergo de civitate, et veniebant ad eum. 31. Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca. 32. Ille autem dicit eis: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. 33. Dicebant ergo discipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare? 34. Dicit eis Jesus: Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus. 35. Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, et messis venit? Ecce dico vobis: Levate oculos vestros, et videte regionem, quia albae sunt jam ad messem. 36. Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam; ut, et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit. 37. In hoc enim est verbum verum: quia alius est qui seminat, et alius est qui metit. 38. Ego misi vos metere quod vos non laborastis: alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis. 39. Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis: Quia dixit mihi omnia quæcumque feci. 40. Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. 41. Et multo plures crediderunt in eum propter sermonem ejus. 42. Et mulieri dicebant: Quia jam non propter tuam loquelam credimus; ipsi enim audivimus, et scimus quia hic est vere Salvator mundi. 43. Post duos autem dies exiit inde, et abiit in Galilæam. 44. Ipse enim Jesus testimonium perhibuit, quia Propheta in sua patria honorem non habet. 45. Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo, et ipsi enim venerant ad diem festum. 46. Venit ergo iterum in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinum. Et erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum. 47. Hic cum audisset quia Jesus adveniret a Judæa in Galilæam, alit ad eum, et rogabat eum ut descenderet, et sanaret filium ejus; incipiebat enim mori. 48. Dicit ergo Jesus ad eum: Nisi signa et prodigia videritis, non creditis. 49. Dixit ad eum regulus: Domine, descende priusquam moriatur filius meus. 50. Dicit ei Jesus: Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermone quem dixit ei Jesus, et ibat. 51. Jam autem eo descenderet, servi occurrerunt, et ei nuntiaverunt dicentes, quia filius ejus viveret. 52. Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei: Quia heri hora septima reliquit eum febris. 53. Cognovit ergo pater, quia illa hora erat in qua dixit ei Jesus: Filius tuus vivit; et credidit ipse, et domus ejus tota. 54. Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset a Judæa in Galilæam.

1. UT ERGO COGNOVIT JESUS, QUIA AUDIERUNT PHARISÆI QUOD JESUS PEDES DISCIPULOS FACIT, ET BAPTIZAT QUAM JOANNES, — scilicet ante fecerat et baptizaverat, ait S. Augustinus, lib. II *De Consensu Evangelii*, cap. xviii; nam Joannes jam erat in carcere, hæc enim contigerunt occasione incarcerationis Joannis. Iesus enim audiens eum ab Herode incarcerationem per calumniam Pharisæorum, qui invidabant Joanni gloriam predicandi et baptizandi, cum tanto populi confluxu et applausu, præsertim quod ipse sine eorum auctoritate et verba baptizaret et predicaret, quodque ipsorum vita taxasset, eosque vocasset genimina veterarum; eum quasi novalem, qui populi seditionem facile concitare posset, accusarunt apud Herodem, qui pariter Joanni offensus ob ejus reprehensionem, urgente Herodiade, Joannem incarceratione. Iesus id audiens metuens eorumdem Pharisæorum invidiam et calumniam, ob majorem populi ad se confluxum, non se pariter per Herodem vel Pilatum incarcerationem et occiderent ante tempus a Patre profinitum, e Judea prudenter recessit in Galileam. Vide dicta *Math. iv. 12*.

2. QUANQUAM JESUS NON BAPTIZARET, SED DISCIPULI EJUS, — tum quia Jesus majoribus officiis predicandi, ergo demoniacosque sanandi occupabatur. Unde et Paulus: «Non misit me Christus baptizare, inquit, sed evangelizare,» *I Corinth. i. 17*; tum ut ostenderet vim baptismi sui majorem esse Joannis baptismi. Joannes enim per se baptizabat, nec habebat jus delegandi eam potestatem discipulis; sed, discipulis baptizantibus, Jesus ipse baptizare censebatur; nam, ut ait S. Augustinus: «Præbebant discipuli ministerium corporis, præbebat ille adiutorium majestatis,» ac illis corpus abluentibus, ipse animam a peccatis abluibat. Vide dicta cap. iii, 32.

3. RELIQUIT JUDEAM, ET ABIT IEREM IN GALILEAM, — nec formidinis causa, quasi timeat mortem, sed ut Pharisæorum leniret invidiam, ait Chrysostomus. Pharisæi enim erant potentes; imo sacerdotes, Scribæ, Senatores, ac Magistrate fere erant Pharisæi. Est hic secundus Christi recessus in Galileam; primus enim fuit, cap. i, 43. Vide dicta *Math. iv. 12*.

4. OPEREBAT AUTEM SE TRANSIRE PER SAMARIAM. — Hæc enim inter Judeam et Galileam interjacet. Notat Cyrillus Christum hic non contrario suo præcepto, quo Apostolis jussit dicitque, *Math. x. 5*: «In civitates Samaritanorum non intraveritis,» quia ibi retat Apostolis ne ex professo adeant Samaritanos, ibi habitant, diu morantur usque continue evangelizant, ne Judæos Samaritanorum hostes a se et a fide Christi avertant: hic autem Jesus obiter dumtaxat transit per Samariam, ut iret in Galileam.

SAMARIAM. — Samaria regio erat, quam occupavit tribus Ephraim, et dimidia tribus Manasse: sic dicta est a regia urbe Samaria, quæ nonnisi

accepti a nomine montis, in quo edificata erat, qui dicitur est «Somer,» *III Reg. xvi. 24*. Vide Adrichomium, Brochardum, Bredenhachium et alios, in *Descript. terre sancte*. Samaria postea dicta, est Sebaste, id est Augusta, ubi corpora Elisei, Joannis Baptistæ et aliorum Prophetarum sepulta fuere.

5. VENIT ERGO IN CIVITATEM SAMARIE, QUE DICITUR SICHAR (QUE SITA ERAT) JUNTA PREDIUM, QUOD DEDIT JACOB JOSEPH, FILIO SUO. — «Sichar,» id est Sichem, ubi Dina corrupta est a Sichem, urbis domo, *Gen. xxxiii*. Urbs hæc a Ierochoam faciente schisma a Roboam sibi que regnum decem tribuum, sive Israelis, usurpavit. facta est regionis Samarie metropolis, totiusque regni caput; postea tamen ab Amri hæc dignitas translata est in urbem Samariæ; deinde, tempore Alexandri Magni, rursus Sichem facta est caput Samarie, dictaque Neopolis, teste Josepho, lib. XI *Antiq.*, cap. viii. Tempore Christi Sichem corrupte dicebatur Sichar, hodie *Palesa* vel *Naplosa* vocatur (1). Urbs hæc in Scriptura multis heroicis factis est memorabilis. Abraham, ait Teletus, migrans ex Mesopotamia in Chanaan, primo venit in Sichem, ibique primum altare edificavit Domino, et terra illius promissionem accepit, ut habetur *Gen. xii et xiii*. Jacob etiam revertens ex Mesopotamia cum uxoribus et filiis, in Sichem fixit tabernaculum, et ibi emit pascua agri a filiis Emor, *Gen. xxxiii*. Ibi Dina corrupta a filio regis Sichem, et facta est occisio magna a filiis Jacob, *Gen. xxxiv*. Sichem constituta fuit asylum et refugium fugitivis, *Josue xx. ibi* decem tribus, propter stultitiam Roboam, recesserunt a Juda, *III Reg. xlii*. Ossa Joseph in Sichem sepulta sunt, ut habetur *Josue*, cap. ultimo. S. Hieronymus, tract. *De Locis Hebr.*, eandem dicit Sichem et Salem; unde sequitur Melchisedech tyrum Christi, etiam hujus urbis regem fuisse: profecto urbs satis per se celebris, multo celebrior propter hoc Christi miraculum facta est.

JUNTA PREDIUM QUOD DEDIT JACOB (MORIENS) FILIO SUO JOSEPH. — *Gen. xlviii. 22*. Vide ibi dicta. Quocirca Joseph moriens in Egypto, jussit ossa sua transferri in Sichem, tanquam in predium sibi proprium et a patre Jacob testamento sibi relictum, *Josue*, cap. ult., vers. 32.

6. ERAT AUTEM IBI FONS JACOB. — «Fons,» id

(1) Sichem dicta quoque fuit *Mora*: hinc Samaritanæ qui Mora incedebant, per contemptum vocabantur *Mo-ræ* et *Mo-ræ* et *Mo-ræ* in *Samaria*. Porro quoniam, *Hebræo* u, 18, idolum vocatur *שֵׁכֶר* *שֵׁכֶר*, Judæi occasionem inde arripuerunt inchoare illi vocem Sichem in Sichar (nam *שֵׁכֶר* *mendacium* et *idolum* significat), itaque Samaritanis idolorum cultum exprobrandi. Joannes autem hæc voce usus est, sive quia illa vulgo inter homines recepta jam non successu temporis contemptum declararet, sive quo ostenderet Messiam non dabitur adire Samaritanos, licet a Judæis turbidior habitos.

Vox in ante civitatem hic intelligi debet quasi *ad versus*.

est puteus effossus a Jacob, ut patet vers. 12. Hæc enim significat *Hebr. שֵׁכֶר* *beer*; imo latius, ait S. Augustinus, «omnis puteus est fons, non autem omnis fons est puteus. Ubi enim aqua de terra manat, et usui prebatur haurientibus, fons dicitur; sed si in promptu et superficie sit, fons tantum dicitur; si autem in alto et profundo sit, ita puteus vocatur, ut fontis nomen non amittat.» Fons enim a fundendo dicitur, ait Festus, quod aquas effundat, uti effundit puteus. Et Varro, lib. IV *De Lingua Latina*: Fons, inquit, est unde funditur e terra aqua viva. Et S. Isidorus, lib. XIII *Origini*, cap. xxi: Fons, ait, caput est aquæ nascentis, quasi fundens aquas. Fons Jacob ergo est puteus quem Jacob, cum ibi habitaret, effoderat ad suum et familie usum, *Gen. xxi. 30*, et cap. xxvi, 48, erat enim ibi raritas aquæ; vel quem Jacob a Sichemitis coemerat, uti vult Rupertus.

JESUS ERGO FATIGATUS EX ITINERE, — quia non curra, nec equo vehabatur, sed pedes incedebat, pedibus obsedo vias et castella contigua, usque ad mortem: mollem et lascivam vitam expellens, ait S. Chrysostomus, laboriosam autem et difficilem nos erudiens. Idem Christi exemplo fecere Apostoli, ac nuper in India fecit B. Navarinus ejusque ascetæ. Pie S. Augustinus, tract. 73: «Non frustra fatigatur Jesus, inquit, non frustra fatigatur victus dei; non enim frustra fatigatur per quem fatigati recreantur: non enim frustra fatigatur, quo deserente fatigamur, quo presente firmamur.» Et mox: «Tibi fatigatus est ab itinere Jesus, etc., fortitudo Christi te creavit: fortitudo Christi fecit, ut quod non erat, esset; infirmitas Christi fecit, ut quod erat, non periret. Condidit nos fortitudine sua, quesivit nos infirmitate sua: nutrit ergo ipse infirmos, tanquam gallina pullos suos; huic enim se similem fecit.»

SEDEBAT SIC SUPRA FONTEM. — Græce *ἐπὶ τῷ πηγῆ*, id est *ad fontem*, scilicet juxta puteum: aut proprie «supra fontem,» quia fons, id est aqua scaturiens, erat in imo putei; Jesus autem sedebat in summitate putei.

SEDEBAT SIC, — id est prout casus ferebat, prout erat ibi sedendi commoditas, *q. d. Primo*, sedebat humi sine sede uti sedere solent viatores juxta fontes et puteos, refrigeri et potus causa. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius.

Secundo, simpliciter: «Sedebat sic,» scilicet ut fatigatus ex itinere; *q. d. Sedebat habitu ac situ fatigati hominis, sive uti sedere solent homines defatigati et anhelii, habitu defatigationem et lassitudinem indicantes. Est mimesis, sive imitatio rei que narratur, in voce «sic.»* Similis est apud Horatium cum ait:

Leporem positum sic tangere noli.

Et apud Virgilium:

Sic, o sic positum affati, discollite, corpus.

Ita Cajetanus, Franciscus Lucas et alii (1). Tertio, et nervosus posset ut sic accipi pro propterea, *q. d. Onia* Iesus erat fatigatus, sic, id est propterea, sedebat ut quiesceret. Hoc sensu ut sic in vulgari loquendi modo saepe accipitur, ut *Hebr. כִּי כֵן*, id est sic, ponitur pro *כִּי לְכָל*, id est super sic, hoc est propterea. Simile est *Psal. lx. 9*: «Sic (id est propterea) psalmum dicam tibi.» Et Cicero, *Tuscul. IV*: «Sic (id est propterea) toti simul virtutes defecerunt.» Ita Teletus et Maldonatus.

Quarto, «sic,» hoc est eo modo quo jam exposuimus, puta cum circumstantiis quas jam recensuimus, *q. d. Sedebat sic*, id est sedebat cum esset hora sexta, et mulier Samaritana veniret haustum aquam, et discipuli abissent in urbem empturi cibos, uti mox enarrat Joannes.

HORA ERAT QUASI SEXTA. — Causam dat, cur Jesus sederet ad fontem, scilicet ut fatigatus, aestivans et esuriens, sitiensque, ibidem quiesceret et refrigerium caplaret, pranderet et biberet; erat enim «hora sexta,» id est meridies, quando fervet aestus, seseque cibo et potu reficere solent viatores. Unde Nonnus vertit, «erat hora affrensis mulier.»

7. VENIT MULIER DE SAMARIA HAURIRE AQUAM. — Vera, 7. «Mulier,» nomine Photina, de qua supra, 29.

DE SAMARIA, — scilicet regione, non urbe (2). Veniebat enim ex urbe Sichar, sive Sichem, fontis sive puteo vicina, *q. d. Erat* mulier Samaritana, quia Sichemitis, que cum Christo Judeo loquebatur. Inter Judæos enim et Samaritanos summa erant dissidia et odia, uti dixi *Eccl. i. 28*.

Hinc patet in urbe non fuisse fontem, et puteos saltem tam bonos et communes, sed sives urbes egredi solitos, ad hauriendum aquam ex puteo hoc communi urbi vicino, ob siccatam soli et aquæ penuriam. Ita Euthymius.

DICIT ET JESUS: DA MIHI BIBERE, — ex stula vel hydris tua. Prævenit Jesus mulierem, ut colloquio occasione, scilicet juxta puteum: scilicet enim mulierem, utpote Samaritanam, id non facturam, sed Jesum ut Judæum aversaturam, nec voce aut salutatione dignaturam. Porro, «ille qui bibere quærebat, fidem mulieris sitiebat,» ait S. Augustinus. Nota hic miram comitatem et charitatem Christi, qua cum ibi meretricem caplæ colloquunt, et eam, et per eam totam urbem convertit.

8. DISCIPULI ENIM EJUS ABERANT IN CIVITATEM (SICHEM) UT CIBOS EMERENT. — Nota: «enim» dat causam cur Jesus a muliere petierit bibere,

(1) Mæa quidem sententia, sic h. l. plane otiosa et inativa, redundat a Latina ratione, nec nisi consequentiam indicat.

(2) Recte quidem, sed nota: Præpositio *ex*, de, non pendet a verbo *egressa*, sed a participio substativando *egressa*, ita ut sensus sit: mulier ex Samaria (provincia) oriunda aqua Samaritanorum religioni addicta, venit haurire aquam.

Sichar
quædam
urbs

Melle
beritici
facio
calderia
na

Sic quoque
amplius
ter caplæ
lar.
Primo.

Secundo.

quia scilicet discipuli ejus, a quibus alias cibum et potum petere solebat, jam abierant in urbem empturi cibos: volebat enim Jesus juxta puteum prandere, et ex puteo bibere sitimque restinguere, ut viatores pauperes facere soleat, presertim in Syria, Arabia aliisque locis calidis et siccis, ideoque aquae penuria laborantibus. Factum id est tacita Christi providentia, ut, discipulis omnibus in urbem dimissis, solas ipse liberius cum muliere impudica ejus pudori consulens ageret ejusque impudicitiam detegeret, atque illam ad fidem et pudicitiam converteret. Hic etiam nota, Christum tunc non mendicatio vixisse, sed pretio quod sibi a Magdalena aliisque feminis oblatum, ipse non ut proprium, sed ut commune cum Apostolis possidebat.

9. DICIT ERGO ET MULIER ILLA SAMARITANA: QUOMODO TU JUDEUS CUM SIS, BIBERE A ME POSSIS, QUE SUM MULIER SAMARITANA? NON ENIM CONTINENTUR JUDEI SAMARITANIS. — Ergo, Græcis et Hebræis sæpe et nota initii sermonis, hic tamen est nota illationis ex præcedenti Christi postulatione, q. d. Jesus postularat a muliere aquam: mulier ergo ei postulanti, respondit: « Quomodo tu Judæus cum sis, » etc. Agnovit mulier Jesum esse Judæum ex habitu et sermone, quem Christus, ut patrie se accommodaret, civibus suis similem concinne et prudenter servavit. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius.

NON ENIM CONTINENTUR JUDEI SAMARITANIS, — id est non habent commercium, non utuntur eadem mensa, poculo vase. Ita S. Augustinus: « Omne, ait, v. illis eorum Judæi non utuntur, » quasi ex scilicet eorum impuris et abominandis. Causam dedit *Eccli.* I, 28. Hæc verba accipi possunt, vel ut sint Evangeliste, vel ut sint Samaritane, utrumque aptum, utrumque probabile. Ex hoc exemplo discite, quam hereticorum familiaritatem, libros et colloquia fugere debeamus. Sermo enim eorum ut cancer serpit, ait S. Paulus.

10. RESPONDIT JESUS ET DIXIT EI: SI SCIES DONUM DEI, ET QUIS EST QUI DICIT TIBI: DA MIHI BIBERE; TU FORSITAN PETISSES AB EO, ET DEDISSET TIBI AQUAM VIVAM. — « Si scies donum Dei, » tum committit, quod Deus donavit omni homini, q. d. Si cognosceres me esse Christum Salvatorem mundi. Ita Ammonius et Toktus; unde explicans subdit: « Et quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere. » Tum tibi proprium, quod tibi Deus per me nunc exhibet, ut per meum alloquium, occasione salutis accipias, in me credas, itaque a me justificeris et salveris. Ita Maldonatus, Franciscus Lucas et alii.

TU FORSITAN PETISSES AB EO. — Græce οὐκ ἔζητησας, id est tu utique petisisses; ἀπ' αὐτοῦ est particula expletiva, rem confirmans. Noster tamen vertit forsitan, ut significet liberum petentis arbitrium. Vide dicta *Matth.* XI, 23.

ET DEDISSET TIBI AQUAM VIVAM. — Christus Sc-

maritanam ab aqua corporali ad spirituales per analogiam traducit. Idem facit vir Religiosus et Apostolicus. Nota: Sicut mare consistens, lacus, vel aqua stagnans dicitur mortua, quia non movetur, sed eodem loco semper consistit; sic e contrario « aqua viva » dicitur, quæ fluit, ac presertim quæ ex fontibus et scaturibus, quasi animata spiritu vitali, sponte scaturit et exiit. In viveatibus enim motus et spiritus signa sunt et effectus vite.

Porro, « aqua viva » hic vocatur doctrina Christi Evangelica, ait Ammonius, item Spiritus Sanctus ejusque gratia, quem Christus docens suis allat et aspirat. Ita Cyrillus, Theophylactus, Euthymius et passim alii. Dicitur « aqua, » primo, quia instar aquæ animam a peccatis expurgat, imo novam munditiam et ornatum anime confert, quod non facit aqua, juxta illud: « Lavabis me, et super nivem dealbabor, » *Psal.* L. Gratia est supernaturalis anime mundities, decor et ornatu. Unde illud *Cant.* I: « Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es. » Rursus aqua lavat, sed corrumpit, debilitat, destruit et consumit. Videmus enim vestes, dum abluuntur, mundari quidem, sed consumi; aquæ enim qualitates corruptivæ sunt: at Spiritus Sanctus non sic se habet, sed lavat et roborat animas. majorque vires accedunt, quo magis lavantur, quod Paulus sentiens, *Philipp.* IV, dixit: « Omnia possum in eo qui me confortat. »

Secundo, quia Spiritus Sanctus ejusque gratia æstus concupiscentiæ refrigerat, omneque animæ passionem motusque componit et æquat, instar aquæ. Hinc aqua dicitur quasi aqua, ait Varro, lib. IV *De Ling. Lat.*, et Isidorus, lib. XIII *Origin.*, cap. VII et seq.: « Aqua, ait, quasi aqua, quod superficies ejus æqualis sit. Hinc et æquor appellatum, quia æqualiter fuscum est; » licet Festus: « Aqua, ait, dicitur, quasi a qua juvenatur; » vel, ut alii, « a qua omnia, » quia ex aqua cæli, aer cæteraque omnia creata sunt, ut dixi *Gen.* I. Vide que de aquæ dotibus dixi *Eccli.* XXIX, ad illa: « Initium vite hominis aqua et panis; » et Plinium, lib. XXI, cap. I, ubi concludens ait: « Omnes terre vires a quarum esse beneficii. »

Tertio, quia sitim rerum spiritualium sedat, de qua plura vers. 13.

Quarto, quia sicut aqua terram, arbores, herbas, flores, fructus, fecundat et impingit; ita gratia animam bonorum operum et virtutum omnium fecundam fertilemque efficit; sed pro conjunctis conditione, statu et gradu. Verum gratia facit amplius quam aqua; elevat enim animam, ut non tantum fructus et opera naturalia, ut facit aqua, sed et supernaturalia fidei, spei, charitatis, etc., producat, juxta illud: « Qui manet in me, hic fert fructum multum, » *Joan.* XV. Rursus aqua in piro solum producit pirum, in nucem, in rosa rosam; at gratia in eadem anima omnium virtutum fructus producit; in

anima, inquam, que ante peccato corrupta, non nisi vitiorum fructus germinabat.

Porro Spiritus Sanctus ejusque gratia dicitur « aqua viva, » primo, quia Spiritus Sanctus in se divinisime vivit vitam beatam et divinam, hancque suam vitam animæ fidei, penitenti et sanctæ communicat: imo Spiritus Sanctus cum Patre et Filio est ipsa vita increata et essentialis, a qua omnis angelorum, hominum, animalium et plantarum vita, tam naturalis, quam supernaturalis, vadit ex fonte, imo ex Oceano promanat.

Secundo, quia, ut ait Theophylactus, gratia Spiritus Sancti est: forma, qua vivitur secundum spiritum, adeoque gratia est quasi anima anime, anima, inquam, virtutis et sanctitatis.

Tertio, quia per gratiam ipse Spiritus Sanctus qui est ipsa vita, nos inhabitat et vivificat.

Quarto, quia idem efficit ut anima semper ad bonum moveatur, novos jugiter in corde disponens gradus, quibus ad meliora et altiora conscendat, juxta illud *Psal.* LXXXIII, 6: « Ascensio in corde suo disposuit. » Nam, ut ait S. Ambrosius, nescit tarda molimina Spiritus Sancti gratia, sed cogit animam cum B. Virgine in montana virtutum conscendere.

Quinto, S. Augustinus, *tract.* 15: « Aqua viva, » inquit, dicitur, quæ ita fluit, ut sit conjuncta suo principio, puta fonti et venæ, e qua scaturit; aqua autem mortua vocatur, quæ divisa est et interrupta a suo fonte. Gratia ergo vocatur « aqua viva, » quia a suo fonte, puta a Spiritu Sancto nunquam separatur, uti et Spiritus Sanctus a sua origine, puta a Patre et Filio, inseparabilis est, illisque intime in eadem numero essentia divina unitur. Quare, licet animæ sese infundat, tamen a Patre et Filio non recedit, imo ad animam secum Patrem et Filium inducit, ut in eo omnes, quasi in templo suo inhabitent, juxta illud *Joan.* XIV, 23: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum venimus, et mansionem apud eum faciemus. » Ita S. Cyrillus, lib. II, cap. XXI: Gratiam spiritus, ait, vivam appellat, quasi vivificantem, et quia suo etiam principio est conjuncta, nosque conjunctos efficit. Pendet enim semper a Spiritu Sancto, et per eam Spiritus in nobis inhabitat, et nobiscum unitur, et per eam nos conjungimur ipsi, juxta illud I *Cor.* VI: « Membra vestra templum sunt Spiritus Sancti. »

Sexto, aqua fontis per canales in valles deducta ex his rursus impulsu continuo aquæ e fonte profluentis et sibi continue succedentis, ad tantam altitudinem deduci potest, quanta est altitudo fontis sive scaturiginis, uti experientia constat. Sic gratia celestis, quasi fons donorum et virtutum, et cæcæ a Spiritu Sancto scaturiens, eodem, id est ex quo alto ac est origo fontis, puta in cœlura ad Deum, per bona opera et merita exiire nos facit, juxta illud vers. 14: « Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis

in vitam æternam. » Et illud *Cant.* IV, 15: « Fons horrorum, puteus aquarum viventium, quoniam fluit impetu de Libano. » Vide tibi dicta.

11. DICIT ET MULIER: DOMINE, NEQUE (sibulam aut aliud vas) IN QUO HAURIAS HABES (Græce non habes ἀρχαῖα, id est ἀκίστραν vel, ut S. Augustinus legit, *hauritorium*), ET PUTEUS ALTUS (deorsum, id est profundus) EST: UNDE ERGO HABES AQUAM VIVAM? — Arabicus, *Domine, non est tibi situla, et puteus profundus est: unde ergo tibi aqua vivit?* Sic et Syrus. Ecce hic fontem vocat « puteum, » eumque profundum, ex quo hauritur aqua ad bibendum. Unde S. Isidorus, lib. XIII *Origin.*, cap. XXI: Puteus, ait, est locus profundus ex quo hauritur aqua, a potationis dicitur. Licet Varro, lib. IV *De Lingua Latina*, puteum dici censeat a putore, quasi cilium et putidum, ex vaporibus et odoribus, sæpe etiam ex sulphure et alumine, quæ puterios non raro necant, presertim cum valde profundus est. Rupertus scribit hunc puteum profundum fuisse quadraginta cubitis. Sensus ergo est, q. d. Ille non est alia aqua, quam hujus putei; puteus autem profundus est, nec tu, o Jesu, situlam habes, qua aquam ex eo haurias: unde ergo est tibi aqua viva?

12. NUMQUID TU MAJOR ES PATRE NOSTRO JACOB, QUI DEDIT NOBIS PUTEUM, ET IPSE EX EO RIBIT, ET FILII EJUS, ET PECORA EJUS? — Nota: Samaritani erant Assyrii, qui a Salomanas in Samariam, quasi novi coloni induci sunt, cum ipse inde inquilinus, id est decem tribus Israel, tradidisset in Assyriam, ut patet IV *Reg.* XVII. Hi tamen volebant haberi Judei, non Assyrii, cum Judæorum respublica floreret, teste Josepho, lib. XI *Antiq.*, cap. ult., tum quia ipsi Judææ partem, quæ tribui Ephraim obtigerat, scilicet Samariam, incolebant; tum quia ipsi cum Judæis, qui relictis fuerant, vel ex postea commigrant, erant mixti: ita Cyrillus, Theophylactus, Euthymius; tum quia ipsi Judæorum religionem ex parte sequebantur: colebant enim Deum Israel simul cum Assyriorum idolis, ut patet IV *Reg.* XVII. Hæc ergo de causa mulier Jacobum vocat *Patrem nostrum*, id est patrem Samaritanorum, quasi Samaritani sint Judæi Ἰσραηλιτῆς ex Jacob progeniti. Sensus est, q. d. Jacob non habuit aquam meliorem hac; si enim habuisset meliorem hac, utique ex ea bibisset, tam ipse quam filii ejus et pecora. Si tu ergo, o Jesu, hic meliorem potes dare vel reperire aquam, necesse est ut tu major sis Jacob patriarcha et patre nostro. Ita S. Chrysostomus, Euthymius et Theophylactus, quem audi: « Quod ipse (Jacob) ex eo bibit, laus est benedictæ aquæ: quod autem et pecora ejus bibunt, indicium est copie aquarum; non enim solum dulcis, sed et sic larga est, ut succurrat multitudini peccatorum patriarchæ Jacob. » Paulatim Jesus erexit mentem mulieris, ut tandem agnosceret ipsum esse Messiam. Ex eo enim quod dixerat: « Si scies quis est qui dicit tibi: Da

mihī bilere, tu forsitan potisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam; » mulier coniecit, vel suspicata est Jesum se facere majorem Jacobo.

13. RESPONDIT JESUS, ET DIXIT EI: OMNIS QUI BIBIT EX AQUA HAC, SITIET ITERUM; QUI AUTEM BIBERIT EX AQUA QUAM EGO DABO EI, NON SITIET IN ÆTERNUM. — JESUS mulieri extollenti aquam sui putei, modeste ostendit suam aquam vivam longe esse meliorem, ex eo quod sitim omnem, etiam futuram, auferat. Unde tacite illi colligendum relinquit se esse majorem Jacobo: « Non se majorem dixit, inquit Chrysostomus, visus enim esset se tantum, scire nondum cognitus, sed latenter id significat. Non enim simpliciter dixit: Dabo tibi aquam, sed prius Jacob aqua neglecta, suam laudat, a munere natura, tantum volens differentiam ostendere, et quantum ipse Patriarcham excoheret. » Addit Cyvillus: « In infirmum enim differre hoc sensibiles aquas atque terrenas, ab intelligibilibus ostendit, » et scilicet avertit mulieris orexita et aviditatem cognoscendi et gustandi hanc Christi aquam vivam.

QUI BIBIT EX AQUA HAC, SITIET ITERUM. — Topologicæ S. Augustinus: Aqua in puteo, ait, est voluptas sæculi in profunditate tenebrosa, quam hauriunt homines hydra cupiditatis; hæ enim faciunt hominem semper sitire, quia cupiditas est insatiabilis.

QUI AUTEM BIBERIT EX AQUA QUAM EGO DABO EI, NON SITIET IN ÆTERNUM. — *g. d.* Qui aquam vivam, id est gratiam Spiritus Sancti a me acceperit, nunquam amplius sitiet justitiam, Dei amicitiam, virtutem, sanctitatem, quia ea jam habebit per gratiam; intellige, nisi ipse hanc aquæ gratiam sponte et ultro per peccatum mortale evomat et prodigat. Hæc enim est antithesis Christi, *g. d.* Aqua communis, qualis est tua ex puteo hoc, o mulier, semel gustata, tantum ad modicum tempus sitim sedat, quia non manet in stomacho, sed ab eo concoquitur, corrumpitur et evanescit, aut per sudorem, vel urinam excernitur: hæc vero mea aqua viva, puta gratia Spiritus Sancti, quantum est ex parte sua, tam efficace est, ut vel semel gustata, semper sufficiat ab abigenda sitim: nam ipsa semper manet in anima, manet, inquam, eadem et immutata. Gratia enim habitualis ex lege Dei ordinaria, affert secum statim temporibus auxilia prevenientia, puta impulsus gratiæ excitantis, qui ad retinendum spiritalem animæ horem et vigorem, ac ad perseverantiam et salutem, ut necessarij sunt, se sufficiunt, ut docet Concilium Tridentinum, sess. 6, cap. xvi.

Quædam ergo *Eccl.* xxiv, 29, ait Sapientia de se, « Qui bibent me, adhuc sitiant, » hoc enim videtur contrarium et æquum Christus hic de sua gratia dicit: « Non sitiet in æternum. » Respondeo: « Qui bibent me, adhuc sitiant, » id est adhuc concupiscunt, ut amplius sapientia Dei, quam jam habent, impleantur, hoc est, optabunt augmentum sapientiæ et gratiæ Dei. Ille vero

« sitire » est indigere omni aqua, sive concupiscere aquam gratiæ ad vitam spiritalem necessariam: hoc est optare Spiritum Sanctum ejusque justitiam et sanctitatem, quam non habes, ad levandum spiritalem sitim, ariditatem et sterilitatem mentis. Spiritus Sanctus enim per gratiam mentem inhabitans, ita mentem sua gratia reficit, potat et saturat, ut mens nihil aliud sitiat aut desideret, sed ipso contenta saturoque vivat feliciter. Vide dicta *Eccl.* xxiv, 29. Sic S. Ignatius Martyr ad leones damnatus, cum in amphitheatrum prodiret, Romanos spectantes compectans: « Ego, inquit, huc veni, ut moriar pro Jesu meo, quem insatiabiliter sitio, ut illi in celo uniar. »

Nota: Spiritus Sanctus per gratiam in hæc vita inchoat, sed in celo perfecte omnem animæ sitim et desiderium adimplet; item sitim superbiæ ac concupiscentiæ restinguit; denique in celo plane tollit omnem, tam corporis, quam animæ sitim et famem, omnem defectum, omnem molestiam per gloriam et dotem impassibilitatis, juxta illud: « Satiabor cum apparuerit gloria tua, » *Psal.* xvi, 13. Et illud: « Qui replet in bonis desiderium tuum, » *Psal.* cii, 8. Et illud: « Non esuriens, neque sitiens amplius, et non percutiet eos æstus et sol, » *Isaie* xlix, 10. Ita S. Augustinus: « Satiabor, inquit, in bonis domus tuæ. De qua ergo aqua daturus es, nisi de illa, de qua dictum est: Apud te est fons vite? nam quomodo sitiet, qui inebriabitur ab uberata domus tuæ? » *Psal.* xxxv, 9 et 10. Et Glossa inferlinearis: Promittit, ait, satietatem spiritus, quæ fiet in resurrectione, quia apud eum est fons vite, quo inebriabitur. Gloria ergo celestis implet omnes animæ et corporis defectus, omne desiderium, omnem sitim, « quia beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus, » ait Boetius, juxta illud: « Torrente voluptatis tunc potabis eos, » *Psal.* xxxv, 9.

14. SED AQUA, QUAM EGO DABO EI, FIET IN EO VIVENS. FONS AQVE SALIENTIS (SYRUS, QUORUM SALICITATEM) IN VITAM ÆTERNAM (1). — Alludit ad fontes, qui tanto impetu et copia aquas continuo effundunt, ut posteriores semper priores propellant, ac licet per valles deducantur, cogant tamen eas per tubos exire ad tantam altitudinem, quanta est altitudo ipsius primi fontis et scaturiginis. Simili enim modo aqua gratiæ Spiritus Sancti a celo in mentem sanctam demissa, adeo potens est, adeo efficace, ut fiat in ea quasi fons adeo copiosus, ut mentem faciat exire ad sui originem, puta ad Deum, ad celum et vitam æternam. Gratia enim est semen gloriæ. Unde Arabicus verbi, *aquam quam ego dabo, fiet in eo cæpi, quæ scaturiet in*

(1) Sensus hujus loci, imagine reata, hic est: Qui meam doctrinam admisit, ea imbutus est, nunquam atiam appetet, sed doctrina gratiæque mea in animo ejus vim suam salutarem et efficaciam exeret et qua dabo et operante merebitur ac consequetur æternam felicitatem.

vitam æternam. Arabico de more consensit Ægyptius et alii: quare gratia propellit hominem ad celum, nec quiescit, donec illum eo evehat, ubi nulla est sitis, nullus defectus, nulla miseria; sed omnis satietas, omnis copia, omnis felicitas; hæc enim significat « vita æterna: » nam hic fons gratiæ, qui est in anima, derivatur a primo fonte, puta a Spiritu Sancto qui est in celis, sicut fons, qui manuctus exiit in foro vel horto, derivatur a primo fonte, qui est in monte quopiam, ubi primo oritur et ebullit. Hinc dicitur « aqua viva, » quia ad primam altitudinem sui principij, sive primæ suæ originis, exiit et aquas ejuratur.

Secundo, « fiet in eo fons, » quia, ut ait Theophylactus, aqua gratiæ, quam Christus animæ fideli insillat, in ea semper multiplicatur. Semina enim et principium boni sumunt Sancti per gratiam, ipsi vero cum ea negotiantur et operantur ad ipsi augmentum, ut fiat in eis copiosa ad instar fontis, qui non tantum se, sed et multos alios potat et inebriet. Unde S. Chrysostomus: qui intra se habet fontem, inquit, non afficit siti. Porro Origenes: Quilibet angelorum, inquit, habet in se fontem aque scaturientis in vitam æternam, ab ipso Verbo.

Tertio, sicut fons, quo plus deorsum effluit, eo plus sursum in eum influit; sic quo quis gratiam suam in alios magis effundit, eo majorem a Deo recipit et haurit. Unde S. Basilus, hom. in illud *Luc.* xii: « Destruam horrea mea: sicut, ait, putei continuo exhausti et copiosiore et pulchriore fluunt aqua; dimissi vero et quieti, facile putent: sic et opes recondite, inutiles sunt; translate in pauperes, fructum pariunt. » Idem eadem similitudine docet Clemens Alexandrinus, lib. III *Pædag.*, cap. vii.

Denique hoc est paradoxum Christi, ut, cum aqua desiliat deorsum, hic ejus fons exiit sursum, juxta illud: « Sursum versus forantur sacerorum fluminum fontes. » Magnus hic et mirus est saltus, magna et immensa vis Spiritus Sancti, quæ terra et plumbea hominum corda facit exilire et terra in cælam, et cælum empyreum; et gratia ad gloriam, et carne ad spiritum, et morte ad vitam æternam, et bestiis ad angelos, et tempore ad eternitatem, a demone ad Deum. Fidei ergo dicitur, « sursum corda, » atque hoc certum est signum inhabitantis gratiæ et Spiritus Sancti, si mente in celis versemur, si celestia loquamur et operemur, dicamusque cum Paulo:

« Nostra conversatio in cælis est, » *Philipp.* iii. Hæc de causa Christus et cælo in terram desiliit, ut nos et terra exire faceret in cælum, juxta illud: « Ecce iste venit saliens in montibus, transiens colles, » *Cantic.* ii, 8. Ita saliebat in cælum S. Maria Oigniacensis, quæ assidue cum Christo, B. Virgine, S. Joanne Evangelista, Angelis, Apostolis, Martyribus, Virgibus conversabatur, adeoque singulos habitu et voce dignoscebat, uti nos

vicinos dignosceamus. Ita Cardinalis Jacobus de Vitriaco, in ejus Vita, lib. II, cap. viii et seq. Qui et addit illam accepta suæ prædestinationis revelatione, ita in spirita exultasse et jubillasse, ut continue caneret: « Ibo ad sancta Sanctorum. Et quæ sunt sancta Sanctorum? » Extat apud Surium ad diem 23 Junii.

15. DIXIT AD EUM MULIER: DOMINE, DA MIHI QUAM AQVAM, UT NON SITIAM, NEQUE VENIAM HUC HAURIRE. — « Delectata est, ait S. Augustinus, non sitire, et putabat hoc secundum carnis promissum sibi esse a Domino, etc. Ad laborem (veniendi et hauriendi aquam ex urbe putat) indigentia cogebat, et laborem infirmitas reusabat. » Necdum intellexit mulier carnalis et rudis Christum loqui de spiritali aqua gratiæ; quare Christus alio loco eam figit, ut aliora de se cogitat. Ait ergo:

16. DIXIT EI JESUS: VADE, VOCA VIRUM TUUM, ET VENI HEC. — Nota ex Chrysostomo, Theophylacto, Euthymio et aliis, Christum hoc preteritum jubere mulierem, ut vocet virum suum, quod scilicet non satis honestum esset rem tantam, tantumque donum (puta aquam vivam) mulier nuptæ dare, in seculo marito: revera autem volebat Christus ei occulta pandere, ac secretam fornicationem aperire, ut sic illius confessionem ab ea eliceret tamque ad penitentiam exdaret, ac simul illi ostenderet se naturam esse puro homine, esseque Prophetam et Christum, a quo ipsi peccatorum remissio et salutis æterna postulanda et expectanda sit. Hæc est enim aqua viva, ipsi a Christo proposita.

17. RESPONDIT MULIER, ET DIXIT: NON HABEO VIRUM. DIXIT EI JESUS: BEVE (ID EST RECTE, VERE) DIXISTI, QUIA NON HABEO VIRUM. — Hinc patet mulierem hanc fuisse viduam et solitariam, ac proinde non fuisse adulteram, sed fornicariam duntaxat, sive meretricem, nisi amatus ejus fuerit conjugatus; hoc enim posito, uterque fuit adulter. Ita S. Augustinus: « quia » more Hebræo per pleonasimum redundat.

18. QUINQUE ENIM VIROS HABUISTI, ET NUNC QUEM HABES, NON EST TUUS VIR: HOC VERE DIXISTI. — Nonnus: « Quinque enim viros habuisti vicissim alium post alium; et quæ nunc habes, non est legitimus maritus. » « Quinque viros, » scilicet legitimos, « habuisti. » Ita S. Augustinus, Beda, Euthymius, Rupertus et alii passim, licet S. Chrysostomus, in *Psal.* xiii, et Maldonatus putent illos fuisse illegitimos et adulteros, ac proinde hæc a Christo hoc nomine taxari, quod sextum adulterum etiamnum habeat. Prior sensus est germanior; nam Christus non antilhesin inter quinque priores et sextum, quod illi fuerint legitimi, hic vero sit illegitimus.

Nota hic modestiam et gratiam corripiendi in Christo; non enim aperte dicit mulieri: Tu es adultera vel fornicaria: æge ergo de tuis fornicationibus penitentiam; sed laudans eam, quod

Quam gratiæ corripit Christianæ.

veritatem dixit, se non habere virum, addit: « Et nunc quem habes, non est tuus vir, » quo tacite insinuat illam eum eo fornicari, seseque illud, licet occultum, ex Dei revelatione scire, ac proinde se esse Prophetam et Messiam, a quo veniam et gratiam potere debeat.

Nota: S. Basilii, epist. 2 ad Amphilochem, ait trigamiam, sive tertias nuptias, esse Ecclesiam inquinamenta, sed fornicatione meliora. Et epist. 1 ad eundem: « Trigamos, ait, saepe trilius et quatuor annis segregant, tamen non amplius, sed polygamiam appellant, vel castitatem fornicationem. Et ideo Dominus Samaritanæ, quæ quinque maritos jam habuerat: Quem nunc, inquit, habes, non est maritus, nempe quod digni non sint qui a bigamia mensura exciderunt, ut vel mariti vel uxoris nomine appellentur. » Verum Ecclesia aliter jam sentit. Certum enim est quartas, quintas, sextas, septimas, etc., nuptias esse licitas, etsi sulfide sint indecentes et incontinentiæ indices: et hoc videtur voluisse S. Basilium.

19. Dicit ei mulier: Domine, video quia Propheta es tu, — quia occulta mea, tam bona, quam mala revelas, quæ non nisi ex Dei revelatione scire potes, præsertim cum sis Judeus et exterus: quare tuam corruptionem tam modestam humiliter admittit, neamque fornicationem confiteor. « Una, ait Rupertus, eademque confessio, et de se confessio est quod erat, et de illo quod esse intelligere poterat. » Et mox: « Minus quidem et longe minus, quam ille erat, confessio est, sed confitendo quantum peccaverat, dignum se fecit, cui crederet Jesus totum quod erat. »

20. PATRES NOSTRI IN MONTE HOC ADORAVERUNT; ET VOS DICITIS, QUIA HIROSOLYMUS EST LOCUS, CUI OPORTET ADORARE. — Mulier agnoscens Jesum prophetam, proponit ei questionem de religione, illo tempore inter Judeos et Samaritanos summe controversam, ut sciret utram partem sequi debeat, ut saluti suæ consulat; hæc enim quæstio plus eam cruciabat, quam sitis aquæ vivæ a Christo promissa, quam non intelligebat.

ADORAVERUNT. — Nota. per « adorationem hic et alibi significari omnem ritum publicum celandi Deum, præsertim per sacrificia et alias cæremónicas a Deo institutas, et a Mose in Levitico ex ore Dei præscriptas; hic enim publicus ritus tantum in tabernaculo a Mose erecto, et postea in templo a Salomone fabricato exerceri poterat, ut patet ex lege quam sancit Deus, Deuter. XIV, 24. Alioqui enim jure nature et divino semper quovis loco Deum privatim adorare et invocare licuit et debet. Ergo « adoraverunt » hic idem est quod « sacrificaverunt » et victimas in sacrificio publice Deo obtulerunt, quia adoratio, sive cultus externus patriæ, est ipsum sacrificium. Sic Genes. XII, 8, ait Abraham pueris suis: « Postquam adoraverimus, » id est sacrificaverimus, « revertentur ad vos. » Et Actor. VIII, 27: « Eunuchus Candacis

reginæ venerat adorare, » id est sacrificium offerre, « in Jerusalem. » Ita Suarez, tract. De Religione.

IN MONTE HOC — Garizim, qui imminet urbi Sichem. Unde ex eo Joathan, filius Gedeonis, Sichimitis maledixit, Judic. IX, 7.

Nota: Celebris ille avo et perpetua fuit quæstio et contentio inter Samaritas et Judeos de adoratione et sacrificio in hoc monte. Nam tempore Alexandri Magni, Manasses, frater Iaddi pontificis, qui occurrit Alexandro eumque Judeis infernum placavit, uxorem duxit alienigenam, scilicet filiam Sanaballat, quem Barius, altissimus Persarum rex, præfecerat Samariæ. Quare Manasses a fratre Iaddo cæterisque sacerdotibus templo et sacris exclusus, confugit ad generum suum Sanaballat, qui in Samaria, puta in monte Garizim, nobile templum extruxit, eique Manasses quasi pontificem præfecit. Unde ad illud confluerent multi Judei transfuga, præsertim qui contra legem, instar Manassis, alienigenas uxores duxerunt; atque utebantur in sui excusationem hoc argumento, quod Sichem, cui imminet mons iste Garizim, celebris esset adoratione et sacrificiis Patriarcharum, ut Jacobi, Genes. cap. XXXII, 20; Josue, cap. ult., vers. 1; Moisi et 12 tribuum, Deuter. XXVII, 12, ubi jussu Dei Moses præcepit Josue, ut in monte Garizim edificet altare, in quo Deo offerat holocausta, ac lapidibus inscribat Decalogum, et coram area duodecim tribuum promulget Dei legem, cum benedictionibus quas Deus servantibus legem promissit, populo respondente: Amen.

Porro, stetit hoc templum in monte Garizim, per 200 annos, usque ad Hyrcanum, Simonis fratris Jude Machabæi filium, pontificem et principem, qui illud everfit, teste Josepho, lib. III Antiq., cap. XVII, qui et cap. XVI, narrat Samaritas et Judeos licet hanc decidendam detulisse ad Ptolemaum Philometorem, regem Ægypti, qui illam adjudicavit Judeis, utpote qui ex Moisi sententia templum suum fabricasset. Sed hæc decisio Samaritæ non fuisse contenti, ac in sui schismate, templo et contentione cum Judeis perstitissent, usque ad templi sui excidium.

21. Dicit ei Jesus: Mulier, crede mihi, quia Venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hirosolymis adorabitur Pater, — scilicet vos, quicumque rite, ex Dei præscripto, hunc Patrem adorare voletis. « Adorabitur Pater » ergo, hoc est, adorabitur Pater (1). Senus est, q. d. « Venit hora, » id est tempus Evangelicæ legis et doctrinæ a me instituende et promulgandæ, per quam jam post mortem meam brevi futuram, abolabitur lex Moisi omnesque ritus illius colendi Deum in templo Hirosolymitano, vel etiam hoc vestro Garizimitano Hirosolymita-

(1) Tacite novi federis suavitate mutuit, quam Deum patrem vocat.

ani æmulo, quia per totum orbem edificabuntur Ecclesie Christianorum, in quibus Deus adorabitur in spiritu et veritate, uti explicat Christus, vers. 23. Hoc est quod sub Christo futurum prædixit Malachias, I, 10 et 11: « Munus, ait Dominus, non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda: » hebr. *mincha*, scilicet, Eucharistia, puta oblatio corporis et sanguinis Christi, quæ sola omnibus prorsus animalium sacrificiis successit. Vide ibi dicta.

22. VOS ADORATIS QUOD (Arabicus, quem) NESCIITIS: NOS ADORAMUS QUOD SCIMUS, QUIA SALUS EX JUDEIS EST. — Hic Christus directe questionem mulieris respondet, ac item de Deo adorando Judeis adjudicat, Samaritas velut schismaticos condemnans. Ait ergo: « Vos, o Samaritæ, adoratis quod nescitis; » quia Deum Judæorum cum vestris Assyriorum idolis, ac consequenter Deum quasi idolorum colitis, ac proinde falsum fictumque colitis. Rursus colitis Deum, a Deo Judæorum diversum, qui scilicet solius terræ vestre sit Dominus, qui proinde falsus est et confictus a vobis. Patet ex IV Reg. XVII, 26. Rursus Samaritæ suas habebant hæreses et errores, quos recenset S. Epiphanius in eorum hæresi. Sic Turcæ et Judei adorant Deum, quem nesciunt, quia neque tam esse in personis trianum. Sic et Calvinus cum suis, negans Deo omnipotentiam, facienses cum crudelitate, dum asserit eum gehennæ addicere quoslibet, sine eorum demerito, non verum, sed falsum Deum adorari; Deus enim verus omnipotens est et benignissimus.

Secundo et potius, « vos adoratis, » id est ritum adorandi et sacrificandi habetis, quem « nescitis » esse a Deo profectum; quia scilicet eum vobis vestro ingenio fixistis, contra Dei legem et voluntatem. Nos Judei vero adoramus quod scimus, quia ritum adorandi et sacrificandi a Deo per Moysen in Levitico præscriptum servamus et sequimur (1).

QUIA SALUS (Syrus, vita) EX JUDEIS EST, — tum quia ego Christus, qui sum salutis auctor a Deo missus, non ex Samaritis, sed ex Judeis natus sum, ait S. Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius, Ammonius et alii; tum quia vera Dei cognitio et cultus, qui homines ad

(1) Aliter Kuinoel, juxta quem sensus vers. 22 hic est: vos, Samaritani, « adoratis, id est, sacra factis, » et « in monte hoc, » id est pro vestra ignorantia, scilicet eo in loco de quo discrete aliquo præcepto divino non constat; insuper libros Moysi tantum admittitis; nos, scilicet ego et Judei, sacra facimus, pro meliori nostra scientia, quoniam ritus sacris edocui, scimus Hirosolymis esse locum a Deo prescriptum. Etenim inde a Manassis tempore ad normam legis Mosiacæ Deo sacra faciebant Samaritani, et Judæorum criminationes, eos in monte Garizim idola coluisse, fabulæ esse videtur ex odio accer-rimo oris.

salutem ducit, olim in lege veteri a Judeis ad gentes manavit, ac jam in lege nova, a me Judeo ad omnes gentes manabit. Ita iidem.

23. SED VENIT HORA, ET NUNC EST, QUANDO VERI ADORADORES ADORABUNT PATREM IN SPIRITU ET VERITATE. NAM ET PATER TALES QUERIT, QUI ADORENT EUM. — q. d. Jam est tempus meæ legis Evangelicæ, in qua veri adoratores, scilicet Christiani, sive ex Judeis, sive ex Samaritis, sive ex aliis gentibus, ad me conversi adorabunt Deum, non in monte hoc, nec Hirosolymis duntaxat, carnalibus animalium sacrificiis, uti faciunt Judei et Samaritæ, sed ubi vis gentium, in spiritu et veritate. Audi Euthymium: « Ubi Judeos Samaritanis præposuisset, rursus nunc Judeis præponit Christianos, ut suspicione careat prelatio, et non appareat Judeis gratificari, tanquam Judeis. »

IN SPIRITU ET VERITATE. — Sic et Syrus, Arabicus, Ægyptius, Ethiopicus et Persicus. Nota: Samaritani falso, imo falsum adorabant Deum, quem ignorabant, uti dixi vers. 22. Judei autem adorabant quidem Deum verum, sed præcipue per corporales victimas, ait Euthymius, alique corporalia signa, idque certo loco, puta in templo Hirosolymitano, quæ omnia erant umbrae et typi adorationis et cultus spiritualis inducendi a Christo. Utrisque ergo Christus hic opponit suos fideles et Christianos, qui pro corpore, « in spiritu; » pro umbris, ac falsitate et ignorantia, « in veritate adorant » Deum, qui spiritus est incorporeus, verissimus et purissimus. Spiritus ergo hic significat spirituales cultum fidei, spei, charitatis, religionis, devotionis, contritionis cæterarumque virtutum, quibus a Christianis, non per umbras et figuras, sed « in veritate, » id est verissime, rectissime et propriissime Deus colitur. « In veritate » ergo, hoc est vero, recto, sincero, proprio Deoque digno cultu, qui Deo delectatur et gaudet, juxta illud Psal. I, 48: « Holocaustis non delectaberis: sacrificium Deo spiritus contribulatus. » Et illud Psal. XLIX, 23: « Sacrificium laudis honorificabit me. » Et Psal. IV, 6: « Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino. » Et Psal. XLIX, 43: « Numquid manducabo carnes taurorum? etc., immola Deo sacrificium laudis. » Ita S. Cyrillus: « Spiritus adorator, inquit, gratias, quæ non forma et figuris Judaicis ad pietatem obumbratur, sed Evangelicæ virtute fulgens, recta dogmatum disciplina veram peragit adorationem. » Et Theophylactus: « Quia multi, ait, videntur adorare in animo, non tamen rectam habent scientiam, sicut heretici, ideo addidit: Et in veritate: oportet enim et mentem adorare Deum et sanam opinionem de ipso habere. » Talis erat Paulus, ait Origenes, dicens: « Testis est mihi Deus cui servio (latræ, Græce enim est, ἡ λατρεία, id est quem latræ adoro) in spiritu meo, » Rom. I, 9. Et Glossa: Non in templo, ait, non in hoc monte, sed in